

ÕIGUSEMÕISTMISE KVALITEET vs TÕHUSUS ESIMESE ASTME KOHTUNIKU PILGU LÄBI

Ettekanne kohtunike täiskogul 14.02.2014

Ingeri Tamm
Tartu Maakohtu kohtunik

Austatud Riigikohtu esimees
Lugupeetud Riigikogu liikmed, minister
Head kolleegid ja külalised

Soovin täna jagada teiega mõtteid, mis tekitasid kaks mõistet - see on kvaliteet ja kiirus õigusemõistmises.

Sellest, mis on õigusemõistmine, on meil kõigil oma arusaam olemas. Hiljuti kuulsin ütlemist, et see on nii keeruline termin, et isegi sakslased ei suuda määratleda, mis on õigusemõistmine. Kvaliteediga on asi lihtsam, see on igale inimesele arusaadav – kvaliteetne on asi, mis hea, korralik, väärtuslik, nõuetele vastav. Kiirus on kahtlemata positiivne rallirajal, kus võib see, kes on esimesena finišis. Meie, kohtunikud, aga ei ole rallisõitjad, ja finišisse ehk kohtulahendini, tuleb jõuda kiirustamata, kõiki argumente kaaludes, probleemidesse süvenedes, argumenteerides, unustamata selle juures head ja kõigile arusaadavat keelekasutust.

Kui me räägime üldisemalt õigusemõistmisest, siis tuleb kindlasti mõelda sellele, kuidas tunnetab õigusemõistmise kvaliteeti õigusemõistja rollis kohtunik, kuidas kohtusüsteem tervikuna, kuidas kohtusse pöörduv kodanik ja ühiskond. See on kõigi jaoks erinev, kõik näevad kvaliteeti läbi oma huvitatuse prisma.

Vana- Rooma riigimees ja jurist Cicero on öelnud, et õigustriigi aluseks on põhimõte, mille kohaselt kedagi ei kohelda ebaõiglaselt ja rahvast teenitakse hästi.

Kas seda rohkem kui 2000 aastat tagasi välja öeldud mõtet järgides saavutaksime kvaliteetse õigusemõistmise? Ma usun, et üldisemas plaanis see nii on. Ka kohtuvõim on rahva teenistuses ja ebaõiglus on siin eriti selgelt ja teravalt tunnetatav.

Kodaniku jaoks algab õigusemõistmine tunduvalt enne seda kui ta seisab kohtusaalis meie – kohtunike ees. Kohus on siiski veel koht, kuhu enamus inimesi sattuda ei soovi ja paljud sinna ei jõuagi. Paratamatult tekib olukordi, kus inimesed ei suuda kokkuleppele jõuda ja tuleb kohtutee jalge alla võtta või on nad sattunud seadusega pahuksisse ja peavad vastu võtma karistuse. Esimene mulje kohtust ja seega ka õigusemõistmisest tekib kohtumajja astudes – kui lahkelt kohtusse pöördujat vastu võetakse, kui heatalikult ja pädevalt teda juhatatakse, kui kannatlikud on ametnikud vastama korduvatele ja neile sageli mõttetuina tunduvatele küsimustele. Kas ametnik suudab ennast mõelda inimese olukorda, kelle jaoks on kõik võõras - samas töötaja jaoks igapäevane, rutiinne ja tekitab küsimusi, kuidas nad küll võivad nii arusaamatud olla ja milliseid rumalaid küsimusi esitada. Ehk teisisõnu – esmamulje kohtust loob kantseleis töötav personal, mitte kohtunik. Kui inimene on saanud kohe oma kohtutee alguses ebameeldiva kohtlemise osaliseks, võib see murendada ka tema edaspidist usku, et selles asutuses lahendatakse tema vaidlus objektiivselt ja õiglaselt.

Viisakus ja abivalmidus on siin olulisem kui kiirus.

Meil Tartu kohtumajas käib kohtuistungeid külastamas palju õpilasi nii gümnaasiumitest kui kutsehariduskeskusest ja kohtunikud on ikka olnud meeleldi valmis rääkima kohtusüsteemist, õigusemõistmisest, vastama õpilaste küsimustele. Minult on korduvalt küsitud, miks ei ole kohtusaalis vappi, tavapärasest atribuutikat, millega seostatakse kohut ja õigusemõistmist. Sellised küsimused viivad mõttele, kuidas mõjutab kohtu kuvandit ja autoriteeti olukord, kus kohtusaalis on küll hädavajalikud lauad, toolid, kuid miski ei viita sellele, et siin majas ja selles kohtusaalis toimub õigusemõistmine Eesti Vabariigi nimel. Õnneks ei ole kõik kohtumajad sellises olukorras. Ma ei arva, et me vajaksime pompoosseid kohtuhooneid, uhkeldavaid kohtusaale, parukaid jmt, sest need ei sobi meie kultuuriruumi. Küll aga sooviks, et Eesti riigi kohalolek oleks kohtus ka väliselt tajutav. Kohtu sümbolite tähtsust ja pikaajalist mõju rahva teadvusele meenutas möödunud aasta lõpus Tartu Ringkonnakohtus tema loomise 95 aastapäeva tähistamiseks korraldatud tore näitus „Kohtukull rahva meeles ja keeles“. Kohtukull oli keiserliku Venemaa kohtuvõimu sümbol, kuid oli kasutusel ka Eesti talurahva kohtutes, ja on kujunenud ise kohtu sümboliks – kohtuskäigu üheks sünonüümiks on seismine kohtukulli ees. Pikemalt välistel kohtusüsteemi mainet kujundavatel teguritel ei peatuks.

Kohtuniku jaoks tähendab kvaliteet eelkõige head kohtuotsust ja seda ei ole võimalik teha kiirustades, võtmata aega õiguslikesse nüanssidesse süvenemiseks, vajaliku kohtupraktikaga tutvumiseks ja mõtisklemiseks. Kohtuotsus on loomine. Keegi ei arva ju, et heliloojat või kunstnikku tagant sundides sünniks hea heliteos või raamat, miks siis otsuse puhul peetakse seda võimalikuks. Loomingulist protsessi ei saa väga palju kiirendada ilma, et kannataks kvaliteet. Hea otsus sünnib siis, kui selle loomiseks on tagatud vajalikud tingimused ja just nende täiustamisele tuleks panustada.

Kui ei ole kvaliteetset kohtuotsust, kas sellisel juhul saab olla kvaliteetset õigusemõistmist? Vastus saab olla ainult eitav. Kohtuotsuse kvaliteedi teema on olnud aktuaalne aastaid ja on seda jätkuvalt. 13. septembril möödunud aastal Eesti Päevalehele antud intervjuus rõhutas vastne Riigikohtu esimees, et just kohtuotsuste kvaliteet on asi, millega peame tõsiselt tegelema. Seda kinnitab ka tänane täiskogu teemavalik.

Mulle meeldis väga 2008. a Riigikohtu ja Euroopa Nõukogu Kohtunike Konsultatiivnõukogu (CCJE) koostöös toimunud rahvusvahelisel konverentsil kolleeg Rutt Teeveere ettekandes kõlanud kvaliteedi määratlus, (algallikas on mulle teadmata). See kõlas nii: Kvaliteet pole kunagi juhus, see on alati tulem kõrgest eesmärgist, siirast pingutusest, arukast sihist ja heast teostusest.

Siit edasi mõeldes – kvaliteetne kohtuotsus ei sünni juhuslikult. See peab olema kohtuniku eesmärk, selle nimel tuleb sihikindlalt ja pühendunult töötada. Kvaliteetne on kohtuotsus, mis on pooltele arusaadav, kus kohtu arutluskäik ja järeldusteni jõudmine on lugejale jälgitav, õiguslikult põhjendatud ja maksimaalselt õiglane.

Iga kohtunik teab, et alati ei ole võimalik õiglast kohtulahendit teha, sest kõik ei sõltu ainult kohtunikust ja tema oskustest. Kriminaalasju arutava kohtunikuna olen pidanud õigeks mõistma tapmises süüdistatava, kelle süüs ma olin veendunud, kuid esitatud süüdistus ja puudulikud või rikutud tõendid ei võimaldanud teistsugust otsust teha. Avalikkusele on sellised otsused kindlasti arusaamatud ja riivavad nende õiglustunnet - isegi kohtukoosseisus osalenud rahvakohtunik ütles, et kui kunagi peaks süüdistatavat ootama selline õigeksmõistmine, siis ta parema meelega sellises protsessis enam ei osaleks.

Võib ju öelda, et see otsus oli kvaliteetne - edasikaevatuna läbis kõik kohtuastmed ja jäi muutmata. Eemalt vaatajale aga kindlasti ebaõiglane ja ei kattu selle kuvandiga, mida üldsus tunnetab kvaliteetse õigusemõistmise all. Selle näite valguses saab öelda, et kohtu kui õiglase

õigusemõistja rolli mõjutab ka teiste õiguskaitseorganite töö, kuid kriitika tuleb vastu võtta kohtusüsteemil.

Kvaliteetne on kohtuotsus, mis on täidetav. Kui kohtuotsust ei ole võimalik ellu viia, puudub sellel igasugune mõju ja kogu eelnev töö muutub mõttetuks. Esimese astme kohtunikuna olen palju puutunud kokku sellega, kuidas kohtuotsuste täitmine kriminaalajades aegus - sisse jäid nõudmata rahalise karistuse summad, st süüdlane jäi karistuseta, samuti menetluskulud. Enne 2010. a 1. jaanuarit, millal jõustunud seadusemuudatusega muutusid pikemaks rahaliste karistuste sundtäitmise tähtajad, ummistasid maakohtuid kohtuotsuste täitmise aegunuks tunnistamise nõuded. Ma arvan, et ka praegu ei ole alust optimismiks, kuigi aegumise kohaldamise taotlusi on vähe. Põhjus peitub pigem pikemates tähtaegades ja paari aasta pärast võime olla samas olukorras kus aastal 2009. Parem ei ole olukord ka tsiviilajades tehtud otsuste täitmisega. Meenutame siinkohal kasvõi neid arvukaid lapsi, kelle ülalpidamiseks on elatis välja mõistetud kuid raha ei ole ega tule. Kohtulahend, kui hea tahes, on sellisel juhul vaid üks kasutu paber.

Kui õigusemõistmise tulemus on null, kas saame rääkida kvaliteetsest õigusemõistmisest! Vastus on taas EI. Riik peab tagama kohtuotsuste täitmise, praegune kohtutäiturite tegevus ei ole minu arvates piisavalt tõhus ja vajab ümberkorraldusi.

Kas kohtuotsus peab vastama ka ühiskonna ootustele, kas ka see kriteerium võiks olla õigusemõistmise kvaliteedi näitaja?

Kohtuotsus kui õigusemõistmise lõpp-produkt on üldsusele kõige kättesaadavam, konkreetse kohtuasja sulatusahju läbimise tulemusena sündinud teos, mille järgi hinnatakse kogu kohtusüsteemi. On mitmeid avalikkuse kõrgendatud tähelepanu all olnud kohtuasju, kus kohtud on saanud kriitika osaliseks seetõttu, et ootused on olnud hoopis teised kui kohtulahend. Siinkohal võib näitena tuua nüüd juba aastatetagused aprillirahutustes osalenute kriminaalajad, kus üldsusele lubati poliitikute poolt süüdlaste vastutusele võtmist ja karmi karistamist. 2009. a Reva, Klenski, Sirõki, Linteri õigeksmõistva kohtuotsuse puhul avaldati meedias lootust, et maakohtu praak parandatakse juba II astme kohtus, tõstatati küsimus kohtunike kutseoskustest, ametieetikast ja kohati olid väljaütlemised kohtu aadressil päris inetud. Kohus aga ei lasknud end mõjutada ja käitus sõltumatu õigusemõistjana, nagu kohustab meid Põhiseaduse § 146 ning kellelgi ei tekkinud kahtlust, et elame demokraatlikus õigusriigis.

Vastates eelnevale küsimusele, leian, et kohtuotsus ei saa alati ja ei peagi vastama ühiskonna ootustele. Hästi põhjendatud otsused peaksid hoopiski aitama ühiskonna õiglustunnet mõjutada. Ideaalne õigusriik peaks olema selline riik, kus seaduse roll ning võim on maksimaalne ja üksikisikute oma minimaalne.

Senisest tõhusam õigusemõistmine – see tähendaks kvaliteedilt parem ja ajaliselt kiirem. Kui eelnevalt peatusin põgusalt õigusemõistmise kvaliteeti mõjutavatel teguritel, siis järgnevalt menetluskiirusest.

Nii nagu kohtulahendite kvaliteeti nii on ka mõistlikku menetlusaega pidanud kohtusüsteem ise väga oluliseks.

Kohtu kohustus menetleda asju mõistliku aja jooksul tuleneb seadusest. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 6 punkt 1 kohaselt on igaühel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 2 paneb kohtule ülesande tagada tsiviilasja lahendamine õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega.

KrMS § 15-1 sätestab kohtuliku arutamise katkematus ja viivitamatuse põhimõtte ja ütleb, et kohus tagab võimalikult kiire lahendini jõudmise.

Juba 10 aastat tagasi, veebruaris 2004 tegi Riigikohus, viidates konventsiooni artiklile 6, kriminaalasjas (27.02.2004. a otsus nr 3-1-1-3-04,) otsuse, milles käsitles mõistliku menetlusaja temaatikat ja andis märku, et mõistliku aja möödumine kriminaalasja menetlemisel võib kaasa tuua nii isiku õigeksmõistmise, kriminaalasjas menetluse lõpetamine otstarbekuse kaalutlusel või tuleb kõnealust asjaolu arvestada karistuse mõistmisel.

Mõistliku menetlusajaga seotud regulatsioon jõudis kriminaal- ja tsiviilkohtumenetluse seadustikesse alles 2011. a septembrist jõustunud seaduse muudatustega.

Nii kriminaalmenetluse seadustikus (§ 274-1) kui ka tsiviilkohtumenetluse seadustikus (§ 333-1) on ette nähtud võimalused kohtumenetluse kiirendamiseks - kohtumenetluse pool võib kohtult taotleda kohtumenetluse kiiremaks lõpuleviimiseks sobiva abinõu tarvituselevõtmist.

Tartu Maakohtu esimehe sõnul on tema saanud vaid ühe sellise taotluse. Teadmata on, kui paljud menetlusosalised on pöördunud otse asja menetleva kohtuniku poole palvega tema asja kiiremini menetleda ja kas sellistel taotlustel on olnud ka sisulist alust.

Vaevalt, et selline meede avaldab mõju menetluse kiirusele, kuid on siiski mingi võimalus neile, kes tunnevad, et nende kohtuasi venib.

Kahtlust ei ole selles, et liiga pikk menetlusaeg on üheks teguriks, mis kahjustab õigusemõistmise kvaliteeti ja riik peab otsima võimalusi, kuidas seda lühendada ning kompenseerida tekkinud kahju. Küsimus on selles, kuidas täitevvõim seda teeb – mingil juhul ei saa lubada sekkumist õigusemõistmisse. See oht on aga praegu kohtunike poolt tunnetatav.

Vaadates ajas tagasi, aastasse 2003, kui toimus kohtunike esimene korraline täiskogu, tõdes Märt Rask justiitsministri rollis, et suuremate kohtute töökoormusest tingituna on tekkinud mulje, et Eesti kohtud töötavad aeglaselt. Probleemiks oli täitmata kohtunike kohad Narva ja Tallinna Linnakohtus ning suur töökoormus ja arutamata asjade jäägid. Rõhk oli sellel, et kohtuasjade lahendamise kiirus peab olema võimalikult ühesugune üle Eesti. Ka järgmise aasta täiskogul rõhutas juba uus minister, et Eestis tuleb tagada kohtulahendite ühtlane kvaliteet ja kiirus.

Viimaste aastate kohtute statistika kinnitab, et nii kriminaal - kui tsiviilasjade menetlustähtjad lühenevad, haldusasjades mitte.

Tulles tagasi tänapäeva, pean tõdema, et ka mina ei saa mööda nn projektist „kohtuotsus saja päevaga” ja kohtujuristide teemast, sest need on kõige olulisemad märksõnad, mis iseloomustavad käesoleval ajal täitevvõimu tegevust kohtumenetluse kiirendamisel.

Koalitsioonilepingu elluviimiseks on vastu võetud Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm aastateks 2011-2015. Selle punkt 16 ütleb: "Arendame kohtusüsteemi sihiga muuta õigusemõistmine kodanikele kiiremaks ja odavamaks: kohtuasjade menetlus ei tohi üheski kohtuastmes üldreeglina kesta üle 100 päeva. Loome uusi võimalusi kohtule alternatiivsete menetluste rakendamiseks. Kohtuotsuse täitmine peab olema tagatud.

Et tunnetatakse probleemi kohtuotsuste täitmisel ja soovitakse sellega tegeleda, on suurepärase. Eesmärk 100 päeva on kahtlemata kõrge. Selleks, et oleks mille nimel vaeva näha, peavadki eesmärgid suured olema. Võtame seda kui sümboliväärtusega orientiiri, kuhu liikuda, nagu ütles Riigikohtu esimees juba viidatud intervjuus.

Võrreldes end teiste Euroopa riikidega, ei ole meil põhust menetlustähtaegade pärast häbenenud. 2013. aasta Euroopa Komisjoni Euroopa Liidu kohtusüsteemide tulemustabelist (Justice Scoreboard) näeme, et meie esimese astme kohtud menetlevad tsiviilasju Euroopa keskmise kiirusega, haldusasju aga oluliselt kiiremini, olles lausa neljandal kohal. Need andmed tuginevad küll 2010. a näitajatele, kuid me ei saa ka praegu olla halvemas seisus – tsiviil- ja kriminaalasjades on menetluskiirus tõusnud.

Soov täita koalitsioonilepingut ja lühendada kohtutes menetlustähtaegu on viinud selleni, et justiitsministeeriumi ja tema hallatavate I-II astme kohtute vahel on sõlmitud koostöölepingud. Välja on toodud arvestuslik keskmine menetlusaeg, milliste tähtaegade jooksul tuleb kohtutes erinevaid asju lahendada. Samades lepingutes nähakse ette täiendavate rahaliste vahendite eraldamine kokkulepitud eesmärkide täitmiseks, milleks ongi need kohtumenetluse tõhustamiseks ettenähtud arvestuslikud keskmised menetlusajad. Eesmärkide täitmata jätmisel võib ministeerium veel eraldamata summad jätta eraldamata või juba saadud raha tagasi nõuda.

Kohtunikud on pandud valiku ette, kus muu kohtupersonali palgatõus oleneb koostöölepingute allkirjastamisest. Sellises olukorras on väga raske öelda EI. Me teame, kui väikesed olid kohtuametnike palgad. Täna on lubatud palgatõus käes, mille üle on ühelt poolt hea meel, teiselt poolt aga on ära kasutatuse tunne - meiega on manipuleeritud.

Sisulist analüüsi tehtud ei ole ja me ei tea kui palju ja kas üldse sellised tõhusama õigusmõistmise projekti elluviimiseks allkirjastatud lepingud tegelikult kohtumenetlust mõjutavad. Orienteeritus ainult menetlustähtaegade lühendamisele, kus loetakse kokku vaid numbreid, võib tekitada paralleeli skandaalsete mõõdikute kehtestamise katsega.

Kuu aega tagasi edastas kohtunike ühingu juhatus üleskutse mõttevahetuseks teemal kuidas mõjutavad kohtute ja justiitsministeeriumi vahel sõlmitud lepingud õigusemõistmise kvaliteeti, kohtunike töökoormust ja tööõhkkonda kohtutes. Mingil põhjusel ei ole kolleegid sel teemal soovinud sõna võtta ja laiapõhjalisem tagasiside puudub. Küll aga olen ma ise kolleegidega püüdnud sel teemal suhelda.

Sundi järgida etteantud menetlustähtaegu tajuvad kohtunikud erinevalt. Küllap oleneb see ka inимtüübist. On kolleege, kes tunnetavad survet teravamalt ja püüavad tähtaegu täpselt järgida. On avaldatud kahtlusi tühistatud otsuste puhul, et see võis olla tingitud liigest kiirustamisest, soovist mahutada asjade lahendamine etteantud tähtaegade raamidesse, mistõttu ei jäetud endale aega piisavalt põhjaliku otsuse kirjutamiseks. Kui üks asi liigub erinevate kohtuastmete vahel korduvalt, ei saa me rääkida ei õigusemõistmise kvaliteedist ega tõhususest. Tulemus on soovitud vastupidine. Teised tunnevad ennast küll häirituna, kuid jätkavad oma tööd tavapärasel rütmil. Süüski võib sellise tööõhkkonna kehtmine tekitada stressi ja mõjutada seeläbi nii tööjõudlust kui lahendamise kvaliteeti. Osa kohtunikke on kinnitanud, et nad ei mõtle üldse etteantud tähtaegadele ja ei lase ennast neist segada.

Alati ei ole see aga võimalik. Toon paar äärmusliku näidet elust enesest menetlustähtaegade vähendamise surve valguses, mis küll ei pärine Tartu maakohtust. Näiteks on meil olemas haldusdirektor, kes peab oma ülesandeks küsida kohtunikult, miks on jääk suur ja miks asjad seisavad lahendamata. Analüütik on menetluses olevates asjades andnud soovitusi, kuidas saaks

asja lahendada – tabelist võib lehekülgede viisi lugeda, võimalik keeldumine teha, võimalik teha tagaseljaotsus, võimalik menetlus ära lõpetada jne. Tegemist ei ole vanade asjade asjadega, kostja vastamistähtajad on jaanuaris. Kuidas peab kohtunik, saades sellist kirja konkreetsete suunistega, end tundma.

Veel võib tuua kohtujuristi näite, kelle töötasu vähendati, sest tema kohtuniku asjade jääk oli suur ja ei vähenenud piisava kiirusega. Kommentaarid nende näidete puhul on liigsed.

Kohtuniku jaoks on abipersonal väga vajalik. Pole oluline, kas me nimetame kohtuniku lähimat abilist kohtujuristik, konsultandiks või nõunikuks. Eesmärk igale kohtunikule abiks kohtujurist on väga positiivne ja selle tulemusena võiks paraneda ka kohtulahendite kvaliteet, kuigi esmalt on seda nähtud vaid ühe kohtumenetluse kiirendamise vahendina. Nii võib lugeda valitsuse 2013. aasta tegevuste elluviimise ülevaatest, mis käsitleb õiguskaitset: Kohtumenetluse kiirendamiseks alustati sel aastal kohtujuristide ametisse nimetamisega, kes saavad tänu oma kõrgemale kvalifikatsioonile osaleda menetluse ettevalmistamisel ning võivad seejuures ka iseseisvalt teha menetlustoiminguid. 2014. aastal viiakse läbi kohtuametnike personalireformi teine faas, st jätkatakse kohtutes kohtunikke teenindava tugipersonali arendamist ning nimetatakse ametisse lisakohtujuristid (sh kujundatakse ümber osade konsultantide ametikohad).

Kriminaalmenetluses oli algusest peale selge, et kehtiv seadus ei võimalda kohtujuristil teha iseseisvalt menetlustoiminguid. Tsiviilmenetluses nähti teatud võimalusi, kuid ka see kadus Riigikohtu üldkogu 4. veebruari otsuse valguses.

Viidatud 2014. aasta kohtuametnike personalireform puudutab Tartu maakohut. Jaanuaris kuulutas Tartu maakohus välja avaliku konkursi kümne kohtujuristi ametikoha täitmiseks Tartu kohtumajas, kahe kohtujuristi ametikoha täitmiseks Viljandi kohtumajas ning kahe kohtujuristi ametikoha täitmiseks Võru ja Põlva kohtumajas, s.o kokku 14 kohtujuristi kohta. Konkursi tulemused selguvad uuel nädalal. Kohtunikke on meil aga 34. See tähendab, et peagi töötavad meil nii kohtujuristid ja konsultandid. Nad peaksid kohtuniku jaoks tegema sama tööd aga saavad seejuures erinevat palka. Teine küsimus on, kes kohtunikest hakkab töötama koos konsultandiga, kes kohtujuristiga? Kas konsultant on valmis kandma sama koormat kui kohtujurist, olles vähem tasustatud? Ilmselt on tegemist lõpuni läbimõtlema ja pooliku lahendusega, mis võib kaasa tuua tööõhkkonna pingestumise. Eks aeg näitab. Teisi valikuid kohtul aga ei olnud – võta või jäta.

Lõpetuseks

Usun, et vaatamata kõigele teevad kohtunikud oma tööd edasi, teevad seda täie pühendumise ja veendumusega, et inimese üle ei valitse mitte teised inimesed vaid seadused; lootuses, et seadusi ei muudeta liiga sageli ja meil on võimalik saavutada õiguskindlus.

Soovin, et meist keegi ei peaks mõtlema nii nagu Rein Rauda tegelane Bernard, tsiteerin: "... meie kodumaa kõrval on maailmas vähe maid, kus juriidilised küsimused moodustaksid nii olulise tasandi iga inimese elus ja oleksid nii jäägitult seljatanud terve mõistuse. Mind ei üllataks, kui kunagi võetaks meil vastu suhtlusseadus, mis sätestab, et öeldes üle karjamaa viival jalgrajal vastutulevale võõrale TERE, olen ma ühtlasi astunud temaga tinglikku lepingulisse suhtesse, mis kindlustab meile mõlemale teatavad õigused ja kohustused. Nagu oleks juriidiliselt korrektne protseduur nõiavitsake, mis paneb inimesed üksteisesse avatumalt suhtuma."

R. Raud. "Hector ja Bernard"

Täna tähelepanu eest!